

टायमलायन आनी इतिहासाचें स्त्रोत

अध्याय

4

इतिहास म्हणल्यार “वर्तमान आनी भूतकाळ हांचे मदलो एक अखंड संवाद... आयचो समाज आनी कालचो समाज हांचे मदीं. ... भूतकाळाच्या उजवाडांतच आमी वर्तमानाक पुरायपणान समजून घेवंक शकतात.”

– ई. एच. कार

राष्ट्रीय संग्रहालय, नवी दिल्ली. अशा संग्रहालयांनी पुतळे, मुर्ती, नाणीं, अलंकार अश्यो पूर्विल्ल्या काळांतल्यो वस्तू सांबाळून दवरतात, ह्या सगळ्यांक लागून आमचो इतिहास समजून घेवपाक मजत जाता..

व्हडले प्रस्न

1. इतिहासीक काळाचें मापन आमी कशें करतले?
2. वेगवेगळें स्त्रोत आमकां इतिहास समजून घेवपाक कशे मजत करतले?
3. सुरवेचो मनीस कसो जगलो?

0681CH04

आमी भूतकाळा विशीं कशें शिकतात?

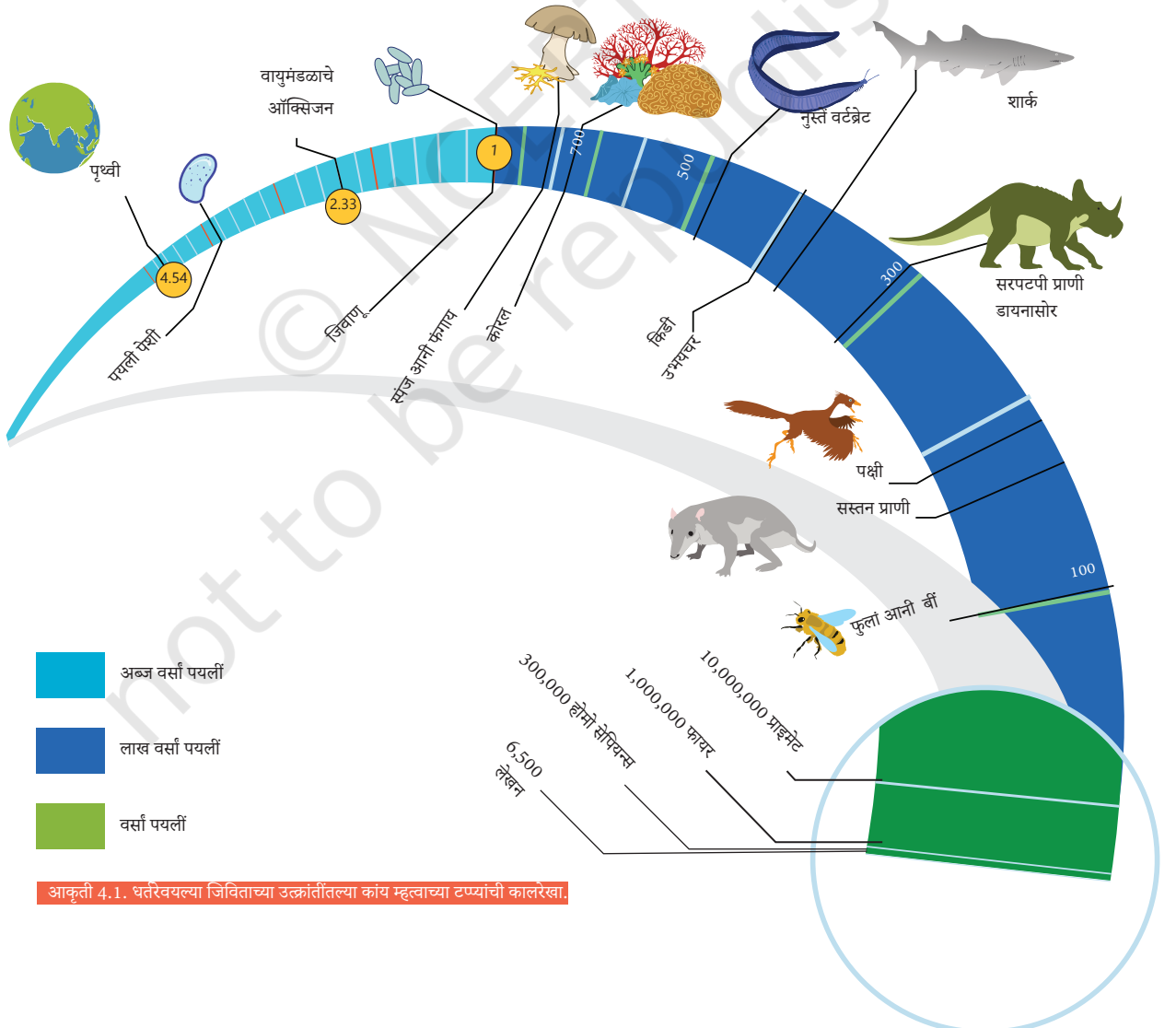

विचार करात

- ♦ तुमकां याद करपाक मेळपी सगळ्यांत आदली याद खंयची? त्या वेळार तुमची पिराय कितली आशिल्ली?
- ♦ तुमकां दिसता भूतकाळ समजून घेतल्यार आमकां सध्याचें जग समजून घेवपाक मजत जातली?

तुमकां विज्ञानांत कळटलें की धर्तरेचो भोव, खूब लांब इतिहास आसा, तातूंतलो आमी मनीस फकत एक ल्हानसो भाग व्यापतात – सगळ्यांत हालींचो.

इतिहास: मनशाच्या भूतकाळाचो अभ्यास.

जायते जाण धर्तरेच्या इतिहासाचो अभ्यास करतात. तातूंतल्या कांय जाणांक धर्तरेच्या पृश्ठभागासकयल उरिल्ल्या गुपीतांचो उगडास करपाक आनी ताच्या भूतकाळा विशीं – आनी आमच्या भूतकाळा विशीं जाणून घेवपाक मजत करपाचें प्रशिक्षण दितात.

आकृती 4.2.1: भुगर्भशास्त्री

आकृती 4.2.2: जीवाश्म वैज्ञानिक

आकृती 4.2.3: मानवशास्त्रज्ञ

आकृती 4.2.4: पुरातत्वशास्त्रज्ञ

हीं चार चित्रां आनी तातूंत आशिल्ल्यो कार्यावळी पळयात. वयर दाव्यान:

- **भुगर्भशास्त्री** (आकृती 4.2.1) धर्तरेवयल्या भौतीक खाशेलपणांचो अभ्यास करतात, जशें माती, फातर, दोंगुल्ल्यो, पर्वत, न्हंयो, दर्या, म्हासागर आनी धर्तरेवयले हेर अशे भाग.
- **जीवाश्म वैज्ञानिक** (आकृती 4.2.2) लाखांनी वर्सां पयलींच्या वनस्पती, प्राणी आनी मनीस हांच्या अवशेशांचो **जीवाश्मांच्या** रुपान अभ्यास करतात.
- **मानवशास्त्रज्ञ** (आकृती 4.2.3) मानवी समाज आनी संस्कृतायेचो सगळ्यांत पोरन्या काळासावन आयज मेरेन अभ्यास करतात.
- **पुरातत्वशास्त्रज्ञ** (आकृती 4.2.4) अवजारां, मडकीं, मणी, मुर्ती, खेळणीं, जनावरां आनी मनशांचीं हाडां आनी दात, जळिल्लीं धान्यां, घरांचो वा विटांचे भाग अशे हेर अवशेश खणून भूतकाळाचो अभ्यास करतात.

जीवाश्म:
पावलांचे ठशे,
वा मातयेच्या
वा खडपांच्या
थरांत सांबाळून
दवरिल्ल्या
वनस्पतींचे वा
प्राण्यांचे भाग.

इतिहासांत काळाचें मापन कशें जाता?

दर एका समाजाक आनी संस्कृतायेक वेळ मेजपाची स्वताची पद्दत आसा. म्हत्वाच्या मनशाचो जल्म वा राज्यकर्त्याच्या राजवटीची सुरवात ह्या सारक्या मुखेल घडणुकांक लागून चड करून नव्या युगाची सुरवात

युग: काळाचो
एक वेगळो
काळ.

ग्रेगोरियन कॅलेंडर:
कॅलेंडरांत आतां
संवसारभर उपेग
जातालो; तातूंत 12
म्हयने आसतात
आनी 365 दीस
जोडटात, आनी
दर चार वर्सांनी
एक लीप वर्स
आसता. पूण
शेंकड्यांतलीं वर्सां
– देखीक, 1800,
1900, 2000
– हीं लीप वर्सां
फकत 400 च्या
गुणांक आसल्यार;
म्हणटकच वयल्या
तीन शताब्दी वर्सांनी
फकत 2000 हें
लीप वर्स आसता.

शुभ: अनुकूल वा
नशीब हाडप;
देखीक, 'शुभ
सुरवात'.

जाल्या. सद्याक ग्रेगोरियन कॅलेंडर सादारणपणान संवसारभर वापरतात; तशेंच हिंदू, मुसलमान, ज्यू, चीनी आनी हेर कॅलेंडरांचोय उपेग सण आनी हेर शुभ कार्यावळींच्या तारखांची गणना करपा खातीर करतात.

अस्तंतेकडल्या देशांत जेजू क्रिस्ताच्या जल्माचें पारंपारीक वर्स सादारणपणान ह्या कॅलेंडराची सुरवात अशें मानलां. ह्या बिंदूसावन वर्सां फुडें मेजतात आनी 'एडी' (जेजूच्या जल्मा उपरांतच्या वर्सांचो संदर्भ दिवपी लॅटीन वाक्प्रचाराचें संक्षिप्त रुप) अशें चिन्हांकित करताले. पूण हाका आतां संवसारभर सामान्य युग वा सी.इ. अशें म्हणटात. देखीक, 1947 हें भारताक स्वातंत्र्य मेळिल्लें वर्स इ. स. 1947 (केन्ना केन्नाय सी.इ 1947) वा सी.इ 1947 अशें बरूं येता.

तशेंच जेजूच्या जल्माची पारंपारीक तारीख पयलींचीं वर्सां फाटीं मेजतात आनी इ. स. प. (वा क्रिस्ता पयलीं) अशी खुणा करताले. तांकां आतां बिफोर कॉमन एरा वा बी. सी. इ. अशें म्हणटात. देखीक, बी. सी. इ 560 हें गौतम बुद्धाचे सारके वर्स आसा (आमका सातव्या अध्यायांत मेळटलो).

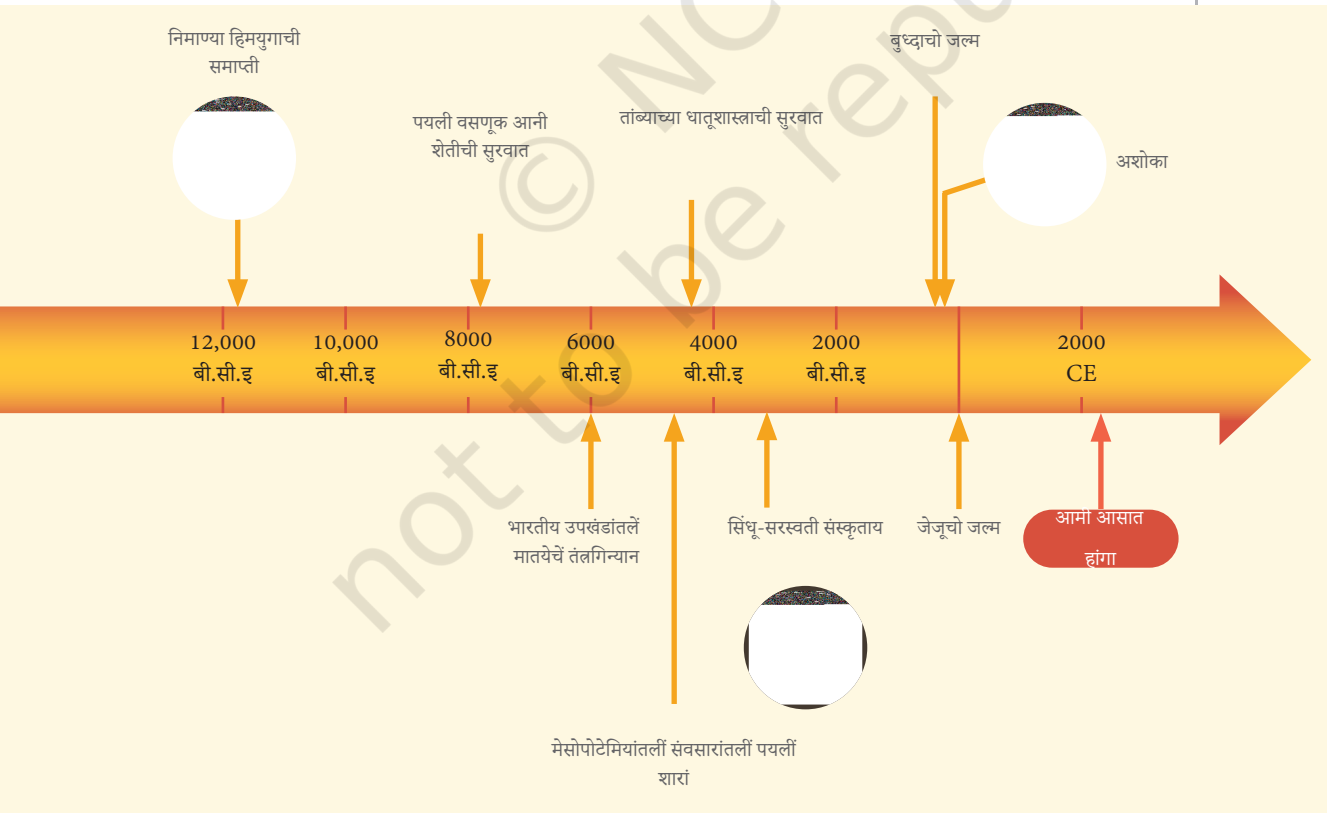

आकृती 4.3. इ. स. प. 300,000 सावन कांय मुखेल घडणुकांची कालमर्यादा

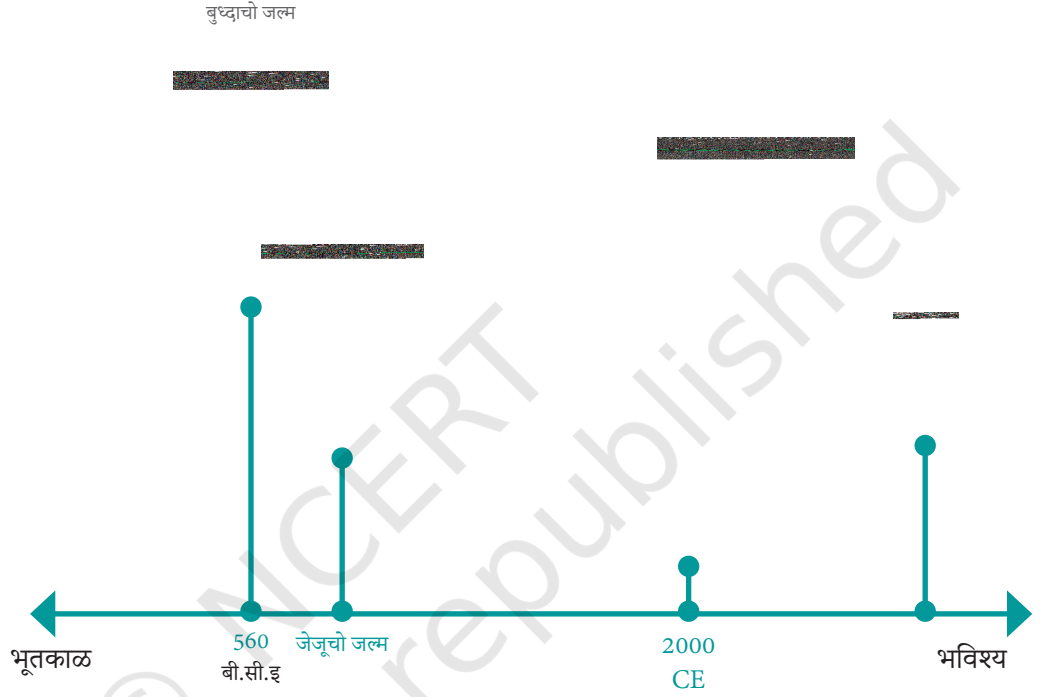
तें कितलीं वर्सां पयलीं आशिल्लें हाचो तुमी हिशोब करूं शकतात?

सादून काडूया

- अशीं गिन्यानां सादी आसतात, पूण तातूंत एक पकड आसता. ग्रेगोरियन कॅलेंडरांत 'वर्स शून्य' नासता. सी.इ . 1 हें वर्स रोखडेंच बी. सी. इ 1 वर्सा फुडें येता. बी. सी. इ 2 ते 2 सी.इ मेरेन दर वर्सा एक सादी टाइमलाइन काडची; तुमकां दिसतलें की एक वर्स शून्य नाशिल्ल्यान त्या दोन तारखां मदीं फकत 3 वर्सां गेलीं.
- म्हणटकच बीसीई तारीख आनी सी.इ तारीख हांचे मदल्या वर्सांची संख्या मेजपा खातीर तुमी तीं जोडपाक जाय पूण 1 वजा करपाक जाय – वयर दिल्ल्या प्रकरणांत $2 + 2 - 1 = 3$.
- तुमच्या वर्गमित्रां वांगडा कांय उदाहरणांचो सराव करात. देखीक, बुध्दा विशीं विचारिल्ल्या प्रस्नाचेर परत वचपा खातीर समजा आमी आतां सी.इ 2024 वर्सा आसात जाल्यार बुध्दाचो जल्म $560 + 2024 - 1 = 2,583$ वर्सां पयलीं जालो.

काळमर्यादा (पान 62 आनी 63 वयली आकृती 4.3 पळयात) हें अशा घडणुकांक चित्र दिवपाचें एक सोबीत साधन, कारण तातूंत खंयच्याय विशिश्ट काळखंडाचो आस्पाव आशिल्ल्या तारखांचो आनी घडणुकांचो क्रम दाखयला. कांय म्हत्वाचीं थळां आशिल्ल्यान ती मनीसपणाचे सुरवेक सावन आयज मेरेन चलता. लक्षांत दवरात की बिंदू आशिल्लो भाग

वगडायल्लो काळ दाखयता; नाजाल्यार ही टायमलायन सुमार 3 मीटर लांब आसची पडटली! इतिहासीक घडणुको खंयच्या क्रमांत घडटात तें समजून घेवपाक वेळापत्रक आदार करता. देखीक, तारखा पळयनासतना लेगीत आतां बुद्धाचो जल्म येशूच्या पयलीं जाता अशें दिसता.

सादून काड्या

एक वर्स आनी एक दशक (धा वर्सांचो काळ) वांगडाच आमी चड करून काळाचो काळ समजून घेवपा खातीर हेर संज्ञा वापरतात. इतिहासाविशीं शिकतना हातूंतले दोन खूब प्रमाणांत वापरतात.

1. **शतमान:** हो 100 वर्सांचो खंयचोय काळ. इतिहासांत सी.इ 1 वर्सा सावन सुरू जावन दर 100 वर्सांनी विशिश्ट शेंकड्यां मेजतात. देखीक,

आमी सद्या 21 व्या शेंकड्यांत सी. इ. 64, जो 2001 ते 2100 मेरेन चलता.

बी. सी. इ. 1 वर्सा सावन सुरू जावन बी. सी. इ. पयलीं शेंकड्यांचो हिशोब करतात आनी काळांत परत वचत रावतात. देखीक, बी. सी. इ. 3 न्या शेंकड्यांत बी. सी. इ. 300 ते बी. सी. इ. 201 ह्या वर्सांचो आस्पाव आसतलो.

2. **सहस्त्रक:** हो खंयचोय काळ 1,000 वर्सांचो आसता. इतिहासांत सी.इ. 1 वर्सा सावन दर 1,000 वर्सांनी विशिश्ट शेंकड्यांची गणना करतात. देखीक, आमी सद्या सी.इ. तिसऱ्या सहस्त्रकांत आसात, जी सी.इ. 2001 वर्सा सुरू जाली आनी सी.इ. 3000 मेरेन जातली.

शेंकड्यां प्रमाण, बी.सी.इ. सहस्त्राब्दी बी.सी.इ. 1 सावन सुरू जावन फाटीं वतात. तर बी.सी.इ. 1ल्या सहस्त्रकांत बी.सी.इ. 1 ते बी.सी.इ. 1000 ह्या वर्सांचो आस्पाव जातलो.

पान 62 आनी 63 (आकृती 4.3) हाचेर दिल्ल्या वेळापत्रकांत बी.सी.इ. 8व्या सहस्त्रकाची सुरवात करूं येता? (टिप: इंग्लीशींत 'मिलेनियम' हें बहुवचन 'मिलेनियम' वा 'मिलेनिय' अशें आसा; दोनूय बरोबर आसात.)

सोदून काडूया

सी.इ. 1900 ते चालू वर्सा मेरेन पातळिल्ली एक काळमर्यादा तयार करात आनी तुमचे आजी-आजो, आवय-बापूय, भावंडां आनी स्वताच्यो जल्म तारखो सांगात. तशेंच, सी.इ. च्या 20व्या शेंकड्यांतल्यान सुरू जाता आनी सोंपता त्या वर्साक चित्र दिवचें.

तुमकां खबर आसा

भारतांत परंपरेन कॅलेंडर कशे तयार जातात तें तुमकां खबर आसा? जायतीं भारतीय पंचांगां वर्साचे म्हयने थारावपाखातीर सूर्य आनी चंद्र हांच्या स्थितीचेर आदारून आसतात. पंचांगा म्हणल्यार कोश्टकांचें पुस्तक जातूंत संबंदीत खगोलशास्त्रीय म्हायती वांगडा दर म्हयन्याच्या दिसांची वळेरी आसता; देखीक, तातूंत सूर्य आनी चंद्रग्रहण, सूर्योदय आनी सूर्यास्त आदी घडणुकांचो नेमको अदमास काडटा. भारतांत अजुनूय व्हड प्रमाणांत वापरांत येवपी पंचांगा चड करून वर्साचो हवामानाचो अदमास, तारखो आनी वेळ दितात. सण, आनी चड.

इतिहासाचे

स्रोत

एक जागो,
लोक, मजकूर वा
वस्तू हांचे विशीं आमी
भूतकाळ वा कालखंड
म्हायती एकठांय
करतात .

इतिहासाचे स्रोत कितें?

सादून काड्या

आवय आनी बापायचे वटेन तुमच्या कुटुंबाच्या उण्यांत उणे तीन पिळग्यांची म्हायती एकठांय करूं शकतात? आवय-बापूय, आजी-आजो आनी पणजो-आजी हांचे वांगडा फॅमिली झाड तयार करात. तांचीं नांवां, तांणी उदरनिर्वाहाखातीर कितें केलें आनी तांचो जल्म खंय जालो हाचो सोद घेयात. तशेंच तुमकां ही म्हायती खंयच्यान मेळ्ळी ते स्रोत बरोयात.

संबंद	नांव	वेवसाय	जल्माचो जागो	म्हायतीचो स्रोत
आजी-आजोबा (पितृसत्ताक)				
आजी-आजोबा (मातृत्व)				
व्हड- आजो- आजी (पितृसत्ताक)				
व्हड- आजो-आजी (मातृत्व)				

तुमच्या कुटुंबाच्या भूतकाळाचो तपशील कसो मेळ्ळो? फोटो, डायरी, आयडी कार्ड वा आवय-बापूय आनी सोयऱ्यांच्या यादींचेर तुमी विस्वास दवरताले?

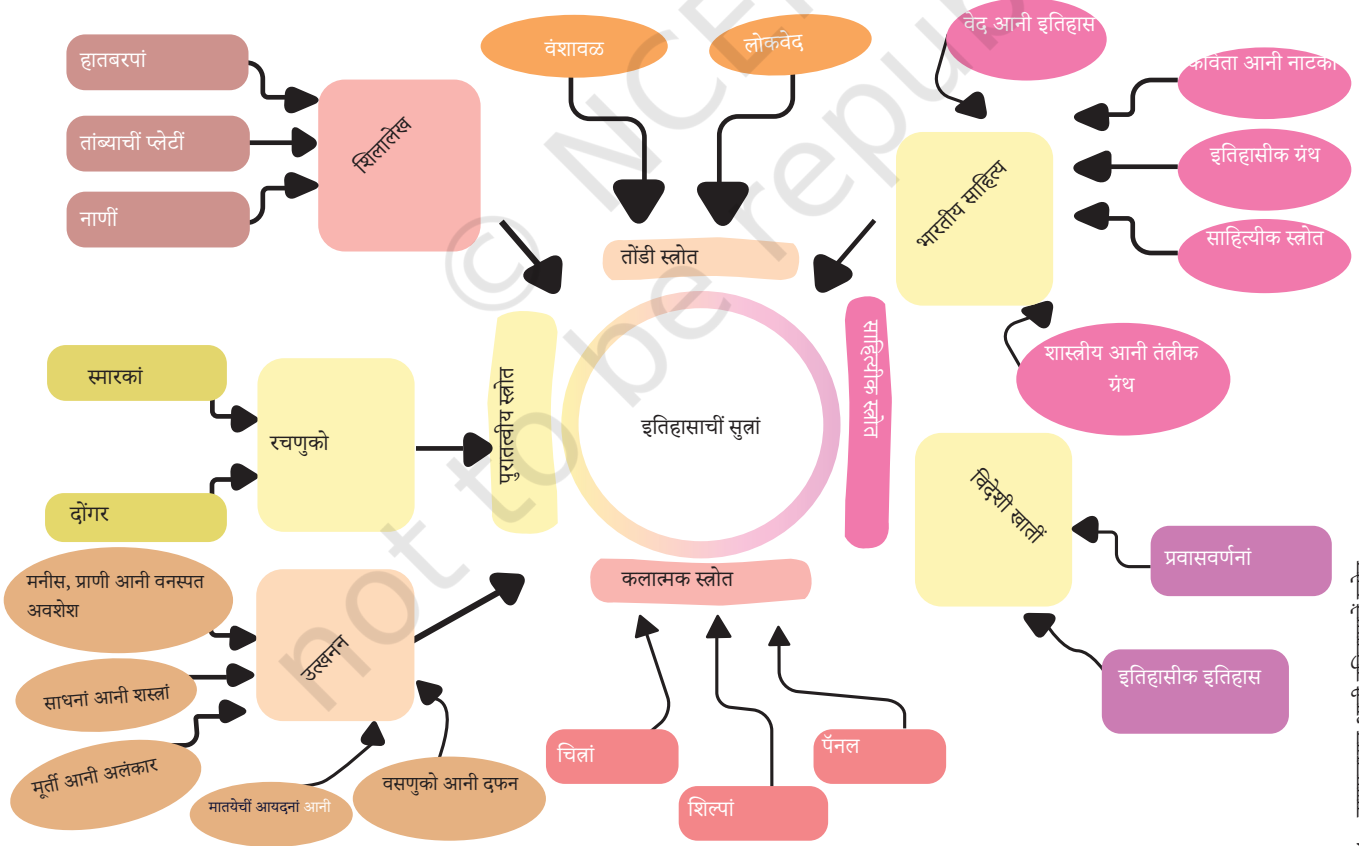

ह विशा विचार करात

तुमच्या घरांत आनी भोंवतणीं पोरणीं नाणीं, पुस्तकां, कपडे, दागिने वा भांडी केन्ना पळयल्यात? अशा वस्तूंतल्यान आमकां कसले तरेची म्हायती मेळूं येता? वा पोरण्या घरांतल्यान वा इमारतींतल्यान?

दरेक वस्तू वा रचणूक एक काणी सांगता आनी ती जिगसां कोड्यांतल्या तुकड्या सारकी आसता. तुमच्या घरा भोंवतणी ज्यो वस्तू दिसता त्यो तुमच्या कुटुंबाच्या इतिहासाचें कितें तरी सांगतात. तशेंच इतिहासीक घडणुको आमी वेगवेगळ्या स्त्रोतांतल्यान एकठांय करूंक शकतात. पूण इतिहासाचे बाबतींत कोड्याचे बरेचशे तुकडे गायब उरपाक शकतात हें लक्षांत दवरात!

पानाच्या सकयल आशिल्ल्या आकृतीचें निरिक्षण करचें. तातूंत इतिहासाचीं मुखेल सुत्रां एकठांय येतात.

इतिहासकारः
भूतकाळाविशीं
अभ्यास करपी
आनी बरोवपी
व्यक्ती.

आनुवंशिकीः
वनस्पती, प्राणी वा
मनशांमदीं कांय
खाशेलपणां आनी
खाशेलपणां एका
पिळगेंतल्यान दुसरे
पिळगेंत कशीं
पावतात हाचो
अभ्यास करपी
जीवशास्त्राचो फांटो.

आतां तीं सगळीं याद करपाची गरज ना; आमी वतना तातूंतले कांय वापर करतले. इतिहासकार जेन्ना 1500 वर्सां पयलींच्या राजाचो वा राणयेचो, पुर्विल्ल्या स्मारकाचो, झुजाच्या वा वेपाराच्या कांय वस्तूंचो अभ्यास करतात, तेन्ना तांकां मेळटा तितल्या स्त्रोतांतल्यान म्हायती एकठांय करपाची आनी सल्लो घेवपाची खूब जतनाय घेतात. केन्ना केन्नाय स्त्रोत एकामेकांक पुश्टी दितात (जिगसाँचे तुकडे जुळटात); हेर वेळार, स्त्रोत विरोधाभासी म्हायती दिवंक शकतात (जिगसाँचे तुकडे जुळनात), अशा वेळार तांकां खंयच्या स्त्रोताचेर चड विस्वास दवरपाक शकता हें थारावपाची गरज आसा. अशे तरेन ते अभ्यास करतात त्या काळाचो इतिहास नव्यान घडोवपाचो यत्न करतात.

इतिहासाच्या ह्या सगळ्या स्त्रोतांक कोण हातभार लायता? इतिहासकार स्वता पूण पुरातत्वशास्त्रज्ञ, पुरालेखशास्त्रज्ञ (पुर्विल्ल्या शिलालेखांचो अभ्यास करपी), मानवशास्त्रज्ञ (मानवी समाज आनी तांच्या संस्कृतायेचो अभ्यास करपी), साहित्य आनी भाशेंतले तज्ञ आनी हेर कांय जाण. तशेंच फाटल्या 50 वर्सांत वा ताचे परस चड काळांत विज्ञानीक अभ्यासाचो आदल्या काळांतल्या पुनर्रचणुकेंत चडांत चड हातभार लागता. देखीक, पुर्विल्ल्या हवामानाचो अभ्यास, उत्खनन केल्ल्या पदार्थांचो रसायनीक अभ्यास आनी पुर्विल्ल्या लोकांच्या अनुवंशशास्त्राचो अभ्यास हांकां लागून ताजी अंतर्दृष्टी मेळ्ळ्या, जी चड सदच्या स्त्रोतांक पूरक थारता. आनी जेन्ना इतिहासकार हालींच्या इतिहासाचो अभ्यास करतात (जाचो अर्थ चड करून फाटलीं दोन-तीन शेंकड्यांचो आसता), तेन्ना दुसरो स्त्रोत म्हळ्यार खबरांपत्रां; फाटलीं कांय दसकां इलॅक्ट्रॉनीक माध्यमांचो (दूरचित्रवाणी, इंटरनेट आदी) सल्लो घेवंक मेळटा.

सादून काड्या

फुडल्या पानाचेर इतिहासाच्या वेगवेगळ्या स्त्रोतांच्यो थोडीं प्रतिमा आसात. वस्तू कोणाक आनी कितें दाखयतात अशें तुमकां दिसता? ह्या वस्तूंतल्यान मेळपी खंयचीय म्हायती प्रतिमांच्या कुशीक आशिल्ल्या कोश्टकांत बरोवन दवरात.

Blank writing area with four horizontal red dashed lines for text entry.

Blank writing area with four horizontal red dashed lines for text entry.

Blank writing area with four horizontal red dashed lines for text entry.

मनशाच्या इतिहासाची सुरवात

आधुनीक मनीस (होमो सेपियन्स) सुमार 300,000 (तीन लाख) वर्सां ह्या धर्तरेचेर चलत आयला. हो खूब लांब काळ दिसता, तरीय तो धर्तरेच्या इतिहासाचो फकत एक ल्हानसो अंश आसा. आमच्या सुरवेच्या इतिहासाचेर बेगीन नदर मारुंया.

सादून काडुंया

वयल्या चित्रांत फातराच्या आलाशिन्यांतल्या सुर्वेच्या मनशांचीं कांय कार्यां पळयात. तुमी खंयची वळखूंक शकतात? दरेकल्याचें संक्षिप्त वर्णन दिवचें.

सुरवेच्या मनशाक निसर्गाकडल्यान जायत्या आव्हानांक तोंड दिवचें पडलें आनी एकामेकांक मजत करपा खातीर ते पंगड वा गटांत रावताले. ते सतत आलाशिरो आनी जेवण सोदताले आनी मुखेलपणान शिकारी आनी एकठांय करपी आशिल्ले; हाचो अर्थ ते शिकार करपाचेर आनी खावपाच्यो वनस्पती आनी फळां एकठांय करपाचेर आदारून रावले. आमच्या पुर्विल्ल्या पूर्वजांकूय सैमीक घटकां विशीं कांय समजुती आशिल्ल्यो आनी घडये परलोकाची कांय कल्पनाय आशिल्ली.

हे पंगड तात्पुरत्या शिबिरांनी, खडपांनी आश्रय दिवपी वा लेण्यांत रावताले आनी आतां नश्ट जाल्ल्या भाशांचो वापर करून एकामेकांकडेन संवाद सादताले. तांणी उज्याचो उपेग करून सुदारीत पाशाणाच्यो कुन्हाडी आनी पाती, बाणाचीं तोंकां आनी हेर साधनां सारकीं आपलें जिवीत सोंपें करपी वस्तू तयार करपाक सुरवात केली. संवसारांतल्या शेंकड्यांनी लेण्यांत मेळिल्ल्या शिलाचित्रांनी तांचे जिणेचे पैलू दिश्टी पडटात. तातूंतलीं कांय चित्रां साद्या आकृती वा कांय प्रतिकांचें चित्रण करतात; हेर चड तपशीलवार आसून जनावरां वा मनशां वांगडा दृश्यांचें प्रतिनिधित्व करतात. कालांतरान हे सुरवेचे मनीस पाशाण वा शंखाचे मणी, जनावरांच्या दांतांपसून तयार केल्ले पेंडेंट अशे सादे अलंकार तयार करपाक शिकले आनी केन्ना केन्नाय हेर पंगडां कडेन ताची अदलाबदल करताले.

पयलीं पिकां

बऱ्याच काळासावन धर्तरेचें हवामान जायत्या बदलांतल्यान गेलें. कांय वेळार खूब थंडी आशिल्ली आनी धर्तरेचो चडसो वाठार बर्फान भरिल्लो आशिल्लो – हाका ‘हिमयुग’ अशें म्हण्टात, कारण विज्ञानांत तुमकां चड विस्तारान कळटलें. उपरांत जेन्ना हवामान उश्ण जालें तेन्ना हो बर्फ कांय प्रमाणांत वितळ्ळो आनी ताका लागून तयार जाल्ल्या उदकाक लागून अस्तित्वांत आशिल्ल्यो न्हंयो फुगल्यो आनी निमाणें म्हासागरांत व्हांवताले. निमाणें हिमयुग 100,000 (एक लाख) वर्सां पयलीं सावन सुमार 12,000 वर्सां पयलीं मेरेन आशिल्लें.

उपरांत मनशांखातीर रावपाची परिस्थिती सुदारली; संवसारांतल्या जायत्या वाठारांनी तांणी वसणूक करून तृणधान्यां आनी धान्यांची लागवड करपाक सुरवात केली. तशेंच गोरवां, बोकडां आदी जनावरांकय ते पाळटाले. चड अन्न मेळिल्ल्यान हे समुदाय आकारान आनी संख्येन वाडले आनी चड करून न्हंयांलागीं स्थायीक जाले. हें फकत उदकाची उपलब्धताय आशिल्ल्यान न्हय, तर थंयची माती चड सुपीक आशिल्ली म्हूण . ताका लागून पिकां पिकोवपाची प्रक्रिया सोंपी जाली.

सादून काड्या

फुडल्या पानाचेर दृश्याचें निरिक्षण करात. हातूंत कांय हजार वर्सां पयलींच्या शेतकरी समाजाचें चित्रण केलां. तुमी वळखुपाक शकतात अशा मुखेल कार्यावळींची वळेरी करात

ह वाशा चातात ह वाशा

♦ दोनूय एका खडपाच्या आश्रयाच्या ह्या आदल्या चतिरांत आनी हातूंत दादल्यांक आनी बायलांक कांय खाशेल्यो भुमकि दल्ल्यात. तीं 'सैमीक' दसूं येतात, पूण तीं बरोबर आसप गरजेचें न्हय आनी सगळ्या परसिथितींचो आस्पाव करनात. देखीक, एका खडपाच्या आलाशरियांत, बायलांनी फातर रंगोवपा खातीर रंग तयार करपाक आदार केल्लो आसूं येता वा कांय चतिरकला केल्ली आसूं येता. दोनूय दृश्यांत दादल्यांनी कांय रांदपाचें काम केल्लें आसूं येता वा भुरग्यांचो सांबाळ करपाक आदार केल्लो आसूं येता.

♦ आमचे कडेन फकत मर्यादीत म्हायती आसा हें मतींत दवरून अशा भुमकिंचो आनी परसिथितींचो वचार करचो आनी वर्गात चर्चा करची.

जशे जशे समाज वाडत गेले, तशें तांची समाजीक गुंतागुंत वाडत गेली. फुडारी वा 'सरदार' लोकांच्या कल्याणाखातीर जापसालदार आसताले आनी सगळ्यांनी एकठांय जावन समाजाच्या कल्याणाखातीर वावर केलो. देखीक, वैयक्तीक मालकीची जाणविकाय नाशिल्ली; जमनी सामुहीकपणान पेरणी करून कापणी करताले.

कल्याण: भलायकी,
समृद्धी आनी
कल्याण.

जसो जसो काळ गेलो तसो वाडयो व्हड प्रमाणांत गांवांनी वाडत गेलो आनी तातूंत वस्तूंची देवाणघेवाण जाताली – चड करून अन्न, कपडे आनी साधनां. ल्हव ल्हव त्या गांवांमदीं संप्रशण आनी देवाणघेवाणीचें जाळें स्थापन जालें आनी तातूंतलीं कांय ल्हान शारांनी वाडलीं. नवें तंत्रगिन्यान दिश्टी पडलें – देखीक- मातयेचीं आयदनां, मडकीं आनी हेर मातयेच्यो वस्तू तयार करपा खातीर; आनी धातूचो (पयलीं तांबें, उपरांत लोखण) उपेग जाका लागून टिकाऊ अवजारां, दिसपट्ट्या वापरांतल्यो वस्तू आनी अलंकार तयार करपाक मजत जाली.

हॅमलेट: ल्हान
वस्ती वा ल्हान
गांव.

जाका 'सभ्यता' म्हणटात ताच्या उदयाक ही अवस्था कशी तयार जाली तें आमकां 6 व्या अध्यायांत पळोवपाक मेळटलें. मनीसपणाचे हे सुरवेचे प्रगतीक जायत्या आव्हानांक तोंड दिवचें पडलें हें सद्या तरी लक्षांत दवरप गरजेचें. कांय गंभीर वेळार मनीसपण लागीं लागीं नश्ट जावंक शकतालें, जशें पयलींच्या कांय प्रजातींनी केल्लें. ज्या सुर्वेच्या मनशांक आमी आयज आमचें अस्तित्व ऋणी आसात, तांकां धैर आनी जिद्द आमी केन्नाच वळखूंक शकचे नात.

आमी फुडें वचचे पयलीं...

- आमच्या भूतकाळा विशीं चड जाणून घेवपाचे कांय मार्ग आमी सोदून काडल्यात. वेळापत्रकाची संकल्पना आमकां वेगवेगळ्या काळांतल्या इतिहासीक घडणुकांचो क्रम समजून घेवपाक मजत करता.
- काळ मेजपाचे वेगवेगळे मार्ग आसात: वर्सां, दशकां, शेंकड्यां, सहस्त्रकां.
- इतिहासाचीं सुत्रां जायतीं आसात; इतिहासीक घडणुकांची पुनर्रचणूक आनी अर्थ लावपाक ते आमकां मजत करतात.
- सुरवेच्या मनशांच्या जिविताचेर आनी काळांतरान मानवी समाज कशे तरेन चड गुंतागुंतीचे जाले हाचेरूय आमी थोडक्यांत नदर मारल्या.

प्रस्न, उपक्रम आनी प्रकल्प

1. एक प्रकल्प म्हूण, तुमच्या हाता कडेन आशिल्ल्या इतिहासाचे स्त्रोत वापरून, तुमच्या कुटुंबाचो (वा तुमी एकांत रावता जाल्यार गांव) इतिहास बरोवचो. तुज्या शिक्षकाक तुका मार्गदर्शन करपाक सांगात.
2. इतिहासकारांची तुळा गुप्तहेरां कडेन करूं येता? तुमच्या उतरांक कारणां दिवचीं.
3. तारकां सयत कांय व्यायाम:
 - . ह्यो तारखो कालक्रमाप्रमाण वेळापत्रकाचेर दवरात: सी.इ 323, बी.सी.इ. 33, सी.इ 100, बी.सी.इ. 100, बी.सी.इ. 1900, सी.इ 1090, 2024 सी.इ.
 - . राजा चंद्रगुप्त हाचो जल्म सी.इ 320 वर्सा जालो जाल्यार तो खंयच्या शेंकड्यांतलो आशिल्लो? आनी बुद्धाच्या जल्मा उपरांत कितलीं वर्सां जालीं?
 - . झाशीची राणी हांचो जल्म 1828 वर्सा जालो. ती खंयच्या शेंकड्यांतली आशिल्ली? भारताच्या स्वातंत्र्या पयलीं कितलीं वर्सां आशिल्लीं?
 - . '12,000 वर्सां पयलीं' तारखेंत रुपांतर करप.
4. लागसारच्या संग्रहालयाक भेट दिवपाची येवजण करात: संग्रहालयांत खंयच्या प्रकारचें प्रदर्शन आसा ताचेर कांय आदल्या संशोधना सयत भेट तयार करपाक जाय. भेटी वेळार नोंदी दवरप. भेट आनी प्रदर्शनां विशीं अनपेक्षित / मनोरंजक / मजा कितें आशिल्ली हाचेर उजवाड घालपी एक संक्षिप्त अहवाल उपरांत बरोवचो.
5. तुमच्या शाळेंत पुरातत्वशास्त्रज्ञ वा इतिहासकाराक आमंत्रण दिवन तांकां तुमच्या वाठाराचो इतिहास आनी तें जाणून घेवप कित्याक गरजेचें आसा हाचेर उलोवपाक सांगात.